

A Badacsonyi borvidék története

Dr. Májer János

Régészeti ásatások és kutatások támasztják alá, hogy már 2000 évvel ezelőtt is felismerték az itt élő emberek e hely kiváló szőlőtermesztési adottságait. Időszámításunk előtt kelta törzsek telepedtek nyugatról hazánkba és létesítették az első szőlőtelepítéseket (Kozáry, 1987). A szőlőkultúra már ekkor jelentős volt, de a Római korhoz, azon belül is Probus császár uralkodásához köthető a szőlőkultúra felvirágzása a térségben. A Badacsony-hegy lábánál vezetett a rómaiak egyik híres, mai is meglévő hadiútja Aquincumba. A légiók békeidőben az arra kiválóan alkalmas területekre szőlőt telepítettek és magas színvonalú borászati kultúrát alakítottak ki Pannónia e gyönyörű vidékén.

A római kor virágzó szőlőültetvényei túléltek a népvándorlás viharos éveit is. A magyarok bevándorlása utáni időszakból számos adományozó levél maradt ránk, ami az itteni szőlőborkultúrára utal. Szent György-hegyét 1209-ben I. Endre király SEBES Comesnek, főpohárnok-mesterének adta. A püspökségek és szerzetesrendek is részesültek a területből, aminek következtében Badacsony jelentős része egyházi kézbe került. A szerzetesek így elsajátíthatták a szőlőművelést, és ők maguk is szívesen fogyasztották „*az szőlőgyümölcsnek hamisítatlan kiejedt levét*”.

A feudalizmus idején a szőlőbirtokok adományozása is az uralkodó iránti hűség jutalma volt. Így az ősi nemesi birtokosok mellett egy-két nagy feudális arisztokrata is birtokhoz juthatott Badacsony-hegyén. A szőlészet virágkorát élte Mátyás király uralkodása alatt, a mai Badacsonyi borvidéken is. Mátyás halála után azonban a birtokosok jogait korlátozó rendelkezések visszavetették a szőlőtermesztést.

A török uralom, és az ország három részre szakadása mintegy két évszázadig nem hozott fejlődést a Badacsony vidékének szőlőtermesztésében, sőt a Balaton-felvidék magasabban fekvő területeit a gazdák az állandó csatározások miatt több évtizedig nem merték művelni. Így ebben az időben elsősorban az erődítmények melletti (Csobánc, Hegyesd, Szigliget hegyeinek várai) szőlőterületeket gondozták.

E hátráltató tényezők miatt a Badacsonyi borvidék borai csak a XVIII-XIX. században váltak híressé határainkon túl is. Badacsony szőlőhegyein álló régi épületek-pincék, présházák szintén ekkor épültek. A szőlőhegyek életét ekkor már megye-hatóságilag hozott hegyarticulusokkal szabályozták, melynek végrehajtását külön hegybíróra bízták (Nagy, 1987).

Badacsony szőlőhegyét a kulturális vérkeringésbe Kisfaludy Sándor kapcsolta be, tette aktuálissá a magyar költészetben és ezzel együtt népszerűvé a magyar költészetet kedvelők körében (Keresztury, 1973). A badacsonyi bor ihlette versei, a badacsonyi szürethez köthető legendás szerelmének kibontakozása Szegedy Rózával, a népszerű badacsonyi szüretek hozzájárultak a badacsonyi bor hírnevének öregbítéséhez (Eötvös 2006).

Ranolder János veszprémi püspök 1864-ben felépítette Badacsonyládbihegyen a „püspöki pincét”, ami később Állami pinceként fontos szerepet töltött be a korszerű szőlészeti-borászati módszerek meghonosításában, elterjesztésében (Kalmár, 2007).

A Balaton-felvidéken ekkor a kisbirtokok voltak uralkodóak, de Badacsonyban olyan nagybirtokosok is foglalkoztak szőlőtermesztéssel, akiknek borai külföldre is eljutottak: Ranolder, Gyulaffy, Ramassetter, Saáry, Bogyay, Esterházy.

A filoxéra 1875-ben ütötte fel a fejét hazánkban és végzetes következményei voltak. Zala és Veszprém megye 30 000 hektár szőlőültetvényének 65%-a elpusztult. Egyedül a Badacsony hegy szőlőit tudták megmenteni, mert itt már okszerű, alanyhasználatra alapozott szőlőtermesztés folyt. Ebben jelentős érdeme volt Bogyay Lajosnak (Nagy, 1987).

Ramassetter Vince örökségét a badacsonyi szőlőbirtokon az Ibos család vitte tovább. A századfordulót követően az 1910-es évekre az Ibos gazdaság további piacokat szerzett, szőlőterületeket vásárolt vissza (Ibos, 2008).

A régi Badacsony-hegy szimbólumának számító bazalt támfalak a filoxéra vész után készültek. Építésükkel elsősorban az eróziós károk elhárítása volt a cél. A rekonstrukció alatt a hercegi uradalmakon teraszokat építettek, amiket e támfalak vettek körül. De e látványos fejlődésnek véget vetett az I. világháború.

A trianoni döntés Magyarországon túltermelési válsághoz vezetett, amit csak tetézt a gazdasági világválság. Mindezek ellenére a Badacsonyi borvidéken nemcsak folytatták a szőlő- és borgazdálkodást, de nőtt a megművelt területek nagysága is.

A legjelentősebb badacsonyi szőlőbirtok, a Herceg Esterházy szőlőgazdaság értékesítési nehézségeinek kiútját boraik palackozásában találta meg. 1930-ban már az egész termést palackozva hozták forgalomba. Boraik forgalmazását Európán kívül Amerikában is megkezdték. (Nagy, 1987). Hasonlóan sikeresek voltak az IBOS borgazdaság borai.

A borvidék két világháború közötti sikereihez nagyban hozzájárult még, a Tapolca város vasúti csomópont jellegét kihasználó borkereskedők tevékenysége. Közülük a Lessnerek járultak hozzá leginkább ahhoz, hogy Tapolca város ebben az időben borkereskedelmi központnak is számított. A badacsonyi borok akkori megbecsülését jól tükrözi az 1936. évi bortörvény, melyben Magyarország 20 fokozottabb védelemben részesülő borfajtája közül 5 badacsonyi volt (Badacsonyi rizling, Badacsonyi kéknyelű, Badacsonyi furmint, Badacsonyi muskotály, Badacsonyi auvergnas gris), megelőzve ezzel az összes többi borvidéket.

A II. világháború éveiben a szőlők elhanyagolttá váltak, nem művelték őket, egy részük el is pusztult. 1949-ben megszűntek a hegyközségek, a szőlőterületek gazda nélkül maradtak. A borkereskedelmet államosították, a felvásárlásokat szintén államilag szabályozták.

A nagyüzemi szőlőtermesztés kialakulása után a borvidéken a Badacsonyi Állami Gazdaság és a termelészövetkezetek pincészetei váltak a szőlőtermesztés és a borászat meghatározó szereplőjévé, de Badacsonyban, Tapolcán és Szigligeten az országostól eltérő módon ún. szakcsoporti formában fennmaradtak a klasszikus hegyközség szövetkezetek is.

A nagyüzemi rekonstrukciós programok kezdetben lassú fejlődést hoztak, később a Badacsony hegyoldal jelentős, monumentális jellege miatt tájlesztésként sokszor vitatható átalakításával (makroteraszok, hegy-völgy) nagyobb lendületet vettek.

Az 1970-es évektől az üdülés- és az idegenforgalom egyre nagyobb teret hódít a borvidéken is. A Balaton vonzza a hazai és a külföldi nyaralni vágyókat, látogatókat. Mindez kihatott a borvidék szőlőtermesztésére és borászatára is. Egyre több kiváló adottságú szőlőterület helyét foglalták el hétvégi házak, nyaralók. Később a Balaton törvény és a Balaton-felvidéki Nemzeti Park megalakulása igyekezett, több-kevesebb sikerrel gátat szabni ennek a folyamatnak.

1990-ben a szőlőtermesztés és borászat területén is megindult a privatizáció. Az ágazat tulajdonosi és üzemi szerkezetében is teljesen átalakult. A kárpótlási-, ill. privatizációs átalakulási folyamatok kezdeti kedvezőtlen kihatása után, mára kialakult a borvidék új tulajdonosi, üzemi szerkezete és hegyközségi szerkezete, és újra elindulhatott Badacsony régi hírneve helyreállításának útján.

Ehhez a munkához erőt meríthetnek, a badacsonyi szőlő-borkultúrát több emberöltőn keresztül szolgáló, ma a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézetnek otthont adó Ramassetter – IBOS ház fennállásának 2008-ban megünnepelt 150 éves jubileumából. A fő szerkezetében és megjelenésében ma is változatlan formában létező épület 150 éven keresztül, a Ramassetterek, az Ibosok és a Kutatóintézet tevékenységén keresztül a Badacsonyi borvidék szőlőtermesztését, borászatát, annak fejlődését szolgálta.

Jelenleg is az épületben tevékenykedik a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet. Az ott folyó jelentős kísérleti-, kutatási- és szaktanácsadási tevékenység mellett, a ház a borvidék szakmai központjaként is működik (Ibos, 2008).

Napjaink Badacsonyi borvidékén a tradicionális és modern borászat egyaránt megtalálható. A badacsonyi borosgazdák mindig jó vendéglátók is voltak, ezért 1999-ben megalakították a Badacsonyi Borvidéki Borút Egyesületet. 2001-ben szigorú kritériumok alapján 22 borúti állomást minősítettek. Ezek az állomások olyan prэшázak, vendégfogadók, pincék, amelyek nemcsak borkóstoltatással és értékesítéssel foglalkoznak, hanem esetenként éjszakára is szállást nyújtanak. 2011-re az állomások száma 36-ra bővült.

A borvidék fajtaszerkezetében ma elsősorban a fehér borszőlő fajták dominálnak (86,2%). Meghatározó fajták: Olasz rizling, Szürkebarát, Rizlingszilváni, Muskotály fajták, Kéknyelű, Rajnai rizling, Chardonnay, Budai zöld. A fő fehérbor szőlőfajtának hagyományosan az Olasz rizling és Szürkebarát tekinthető. A hungarikumnak számító Kéknyelű fajtát az elmúlt évtized telepítéseinek köszönhetően már 40 ha-on termesztik a borvidéken. A két autochton jellegű fajta a Kéknyelű és a Budai zöld mellett, utóbbi időben a Bakator fajtakör termesztésével is próbálkoznak a borvidéken.

A hagyományos fajták mellett, tájfajta jelleggel az új kutatóintézeti fajták közül a Zeus, a Vulcanus és a Kéknyelű porzófajtájaként, a Rózsakő fajta termesztése bír helyi jelentőséggel a borvidéken.

Bár a borvidék klímája megfelel a vörösbor szőlőfajták termesztésének, ezeknek elsősorban választékbővítő szerepe van napjainkban és volt a történelmi múltban is, hiszen az Eszterházy, a Ramassetter és az Ibos pincészetekben is kisebb arányban, de jelen voltak a vörösborok.

A borvidék arra törekszik, hogy kihasználja a szép táj, a Balaton és a finom borok adta lehetőségeket. Híres múltja és ízletes borai határainkon kívül is újra elismertté tehetik e gyönyörű pannon tájat. Ehhez természetesen sokat kell még dolgozni, de biztatást adhat a francia szaktekintély, Alexis Linchine híres borenciklopédiájában megfogalmazott véleménye, miszerint e vidék vulkanikus talajának és különleges klímájának tulajdoníthatóan, a legkiválóbb fehérborok teremhetnek erre felé.

Hamvas Béla A bor filozófiája című művében, 1945-ben így ír a Badacsonyi borvidék borairól: *„Végül a BADACSONYI és a SZENTGYÖRGYHEGYI. Mind a kettő hímbor, és pedig minden fajtában az. A férfilény minden árnyalata megvan benne, az önmagában gyönyörködő Nárcisszusstól az aszkétáig, és a királyi előkelőségtől a bohémségig. Nagy szó. Mert mindegyik hegy egész kozmosz. Valamennyi fajta megterem itt, a rajnai és olasz rizlingtől kezdve az aszúkig. A nagy híres fajták a szürkebarát és a kéknyelű.”*

Megfogalmazásában az alábbi hasonlattal ír e két hegyről: *„A BADACSONYI olyan, mint a világhírű művész, a SZENTGYÖRGYHEGYI olyan, mint az a művész, aki világéletében szobájából is alig mozdult ki, és mégis nagyobb művet teremtett, mint akit ünnepeltek. Mind a kettőben megvan a nagyság...”*

A badacsonyi Kutatóintézet bemutatása

Dr. Májer János

Az Intézet jogelődje, a Badacsonyi Szőlészeti és Borászati Kísérleti Telep 1951-ben alakult. Az intézmény 1972-ig Kutatóállomássá fejlődött és jelentős sikereket ért el a kutatás és szaktanácsadás területén. Az 1982-es átszervezés, csakúgy, mint a Badacsonyi Állami Gazdasághoz való csatolása megállította a kutatási lehetőségek fejlődését és érzékelhető hanyatlást hozott. Az Állami Gazdaság felszámolása után a pécsi Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet vállalta magára a kutatási tevékenység újjászervezését. FVM döntés alapján 2002. január 1-én megalakult az FVM badacsonyi Szőlészeti és Borászati Kutatóintézete és megkezdte önálló működését. 2008. március 15-ével az FVM Miniszter Megszüntető Okirata nyomán az Intézet a Pannon Egyetemhez integrálódott és az Agrártudományi Centrum részeként folytatta működését. 2014. január 1-től újra az agrárminisztérium kutatási hálózatához került vissza, és a Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet néven folytatja munkáját. Az Intézet székhelye Badacsonyan van, és két Kutató Állomással rendelkezik, amiből az egyik a Badacsonyi Kutató Állomás.

A kutatóintézet központi épülete

A kísérleti telepen, kutatóállomáson a szakmai munkát az alábbi, korábban itt dolgozó vezető szakemberek fémjelezték:

- Bognár Károly
- Ágoston János
- Dr. Király Ferenc
- Dr. Jezerniczky Lajos
- Kiss Ervin
- Dr. Szőke Lajos

Kiss Ervin nevénél meg kell említeni, hogy a borlovagrendünknek is egyik alapító tagja és ceremóniamestere volt. Az intézet korábbi vezetőjeként jelentős szerepet vállalt abban, hogy Badacsony elnyerte a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa címet.

A Kutatóintézet Badacsonyi Kutató Állomásának a feladata napjainkban a szőlészeti-borászati kutatás és szaktanácsadás, elsősorban a Balatoni Borrégióban, aminek alapját a 18 hektárnyi szőlőterület, a pince és a három akkreditált laboratórium (talaj, növény, bor) adja. Feladatait az alábbi témák köré csoportosulva látja el:

- Fajtaérték kutatás a Balaton-régióban
- Klónszelekciós nemesítés
- Autochton szőlőfajták (Kéknyelű, Juhfark)

- Biológiai alapok megőrzése és fejlesztése
- Környezetbarát szőlőtermesztési módszerek

Az itteni szőlőnemesítés eredményeit számos, ma már a borvidéken kívül is ismert és termesztett fajta és klón fémjelzi:

- Olasz rizling B.20
- Olasz rizling B.20/7
- Olasz rizling B. 20/16
- Olasz rizling B.14
- Olasz rizling B.14/14
- Olasz rizling B.5
- Olasz rizling B.5/8
- Szürkebarát B.10
- Szürkebarát B.10/10
- Szürkebarát B.10/5
- Rajnai rizling B.7
- Rózsakő
- Vulcanus
- Zefir
- Zeus
- Zervin

Az Intézet Badacsonyi Kutató Állomása a külső kapcsolatrendszer kialakításánál arra törekedett, hogy régiós szakmai centrum jellegét megőrizze. E céltól vezérelve továbbra is helyet ad az Intézet központi épületében különböző szakmai szervezeteknek. A Badacsony Hegyközség, a Badacsonyi Borvidék Hegyközségi Tanácsa, valamint a 2005-ben megalakult Balatoni Borrégió is a badacsonyi Kutatóintézetet választotta székhelyéül.

A Kutatóintézet jelenlegi szakembergárdája biztosítékot jelent arra, hogy a következő évtizedekben is eredményesen szolgálhassa a régió és a magyar szőlészet és borászat ügyét.

Borlovagrendünk zászlós fajtája a Badacsonyi Kéknyelű

Dr. Májer János

Badacsony tipikus tájfajtája a Kéknyelű. Neve összeforrott a borvidék nevével. Karakteres borát, a borvidék zászlós borának tekintik. A fajta hírnevét jól mutatja, hogy még egy híres magyar nótában is megénekeltek a borát.

A régi hírneve ellenére a 90-es évek végére gyakorlatilag kiszorult a termesztésből. Ennek oka a nővirágú jellege miatti termékenyülési problémái.

A Kéknyelű fajta jól és rosszul termékenyült egyedei

Ebből a szempontból hasonlít a Picolit fajtához, de nem azonos vele, mint azt több adatbázisban is tévesen szerepeltetik.

Az Intézetben az 1995-ös újraszervezést követően a fajta valós értékeinek tisztázására Kéknyelű program néven egy külön kutatási témát indítottak. A program keretében az optimális művelésmódot, a porzófajtát és annak arányát vizsgálták, és elkezdték a fajta klónszelektálását is.

Sikeres klónszelektálás után, az Intézet új porzófajtájával, a Rózsakövel telepítve kiegyenlítően terem, és újra stabilizálta helyét a borvidék fajtakinálatában.

Erre alapozva döntött úgy a Vinum Vulcanum Badacsonyi Borlovagrend közgyűlése 2008-ban, hogy a Badacsonyi Kéknyelűt választja a borlovagrend zászlós borának.

Bora kemény kerekterű, tüzes és minerális jellegű. A fehér borszőlőfajták közül ennek a fajtának a legerősebb az affinitása a K tápelemre. Borában mindig 1000-1500 mg/l a K-tartalom, ami humánéletteni szempontból kedvező, de sajnos stabilitási gondokat (borkőkiválás) is okozhat.

A fajta jelentőségét jól mutatja az évről-évre, június első hétvégén Badacsonyan újra megrendezésre kerülő Kéknyelű Virágzás Ünnepe a borlovagrend legfontosabb rendezvényévé vált.